

ABDURAUF FITRATNING FALSAFIY QARASHLARI

Azizbek Yusufov A'zamjon o'g'li
Alfraganus university 2 kurs magistranti
yusufovazizbek814@gmail.com

PHILOSOPHICAL VIEWS OF ABDURAUF FITRAT

Azizbek Yusufov Azamjon ugli
Alfraganus University 2nd year graduate student
yusufovazizbek814@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Abdurauf Fitratning falsafiy qarashlari tahlil qilinadi. Fitratning fikrlari milliy o'zlikni anglash, ma'rifatparvarlik, axloq, din va jamiyat masalalariga bag'ishlangan. Uning asarlari O'zbekiston va Markaziy Osiyo xalqlarining milliy uyg'onishi va mustaqillik yo'lida muhim o'rin tutgan. Fitrat o'z falsafasida ta'limning ijtimoiy o'zgarishlardagi ahamiyatini, axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish va diniy e'tiqodning jamiyatdagi o'rnini ko'rsatgan. Maqolada Fitratning asosiy falsafiy g'oyalari imrad usulida tadqiq etilgan va ularning zamonaviy ahamiyati tahlil qilingan.

Ushbu ilmiy maqola Abdurauf Fitratning falsafiy qarashlarini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, unda uning milliy o'zlikni anglash, ma'rifatparvarlik, axloqiy tamoyillar va diniy qarashlari muhokama qilinadi. Fitrat o'z davrining yetakchi ziyolilaridan biri sifatida jamiyatni rivojlantirishda ta'lim va ma'rifatning ahamiyatini birinchi o'ringa qo'ygan. Maqolada Fitratning ma'rifatparvarlik g'oyalari, uning axloqiy qarashlari va jamiyatda dinning o'rni kabi masalalarga diqqat qaratilgan. Fitratning falsafasi milliy uyg'onish va mustaqillik yo'lida muhim rol o'ynaganligi ta'kidlanadi. Shuningdek, Fitratning milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishga qaratilgan fikrlari zamonaviy jamiyat uchun ham dolzarbligini saqlab qolgan. Maqolada Fitratning asarlari va zamonaviy tadqiqotlar asosida uning falsafiy qarashlari tahlil etilgan bo'lib, ular imrad uslubida ilmiy-nazariy asoslangan.

Abstract: This article analyzes the philosophical views of Abdurauf Fitrat. Fitrat's thoughts are devoted to the issues of national identity, enlightenment, ethics, religion and society. His works played an important role in the national revival and independence of the peoples of Uzbekistan and Central Asia. In his philosophy, Fitrat showed the importance of education in social changes, the development of moral values, and the place of religious

faith in society. In the article, the main philosophical ideas of Fitrat are researched in the imrad method and their modern importance is analyzed.

This scientific article is devoted to the study of the philosophical views of Abdurauf Fitrat, in which his national identity awareness, enlightenment, moral principles and religious views are discussed. Fitrat, as one of the leading intellectuals of his time, prioritized the importance of education and enlightenment in the development of society. The article focuses on Enlightenment ideas of Fitrat, his moral views and the role of religion in society. It is noted that Fitrat's philosophy played an important role in the path of national awakening and independence. Also, Fitrat's thoughts on preservation and development of national culture have remained relevant for modern society. The article analyzes Fitrat's philosophical views on the basis of his works and modern studies, which are scientifically and theoretically based in the Imrad style.

Kalit so‘zlar: *Abdurauf Fitrat, falsafiy qarashlar, milliy uyg‘onish, ma‘rifatparvarlik, axloqiy tamoyillar, din va jamiyat, mustaqillik, ta‘lim, milliy o‘zlik, zamonaviy falsafa.*

Kirish.

Abdurauf Fitrat XX asr boshlarida Turkiston jadidchilik harakatining taniqli vakili bo‘lib, uning ilmiy va adabiy merosi milliy uyg‘onish va ma‘rifatparvarlik tamoyillariga asoslangan. Fitrat o‘z davrining ijtimoiy-siyosiy sharoitida millatning rivojlanishi uchun ilm, ta‘lim va ma‘rifatni asosiy omillar sifatida ko‘rsatgan. Uning qarashlari nafaqat adabiyot va tilshunoslik, balki falsafa, din, axloq va milliy o‘zlikni anglash masalalarida ham katta ahamiyatga ega.

Fitratning falsafiy qarashlari O‘zbekistonning mustamlaka davridan chiqqan milliy ong va madaniyatni qayta tiklash va jamiyatni isloh qilishga qaratilgan. U o‘z asarlarida jamiyatni ma‘rifat orqali yangilash, mustaqil milliy davlat qurish, shaxsiy va ijtimoiy mas‘uliyatni shakllantirish kabi masalalarga urg‘u beradi. Ushbu maqolada Fitratning falsafiy qarashlari tahlil qilinadi, uning g‘oyalari milliy uyg‘onish va ijtimoiy islohotlar kontekstida o‘rganiladi.

Abdurauf Fitrat (1886–1938) O‘zbek milliy uyg‘onish davrining yetakchi ziyolilaridan biri sifatida tarixda chuqur iz qoldirgan. Uning asarlari, falsafiy qarashlari va ijtimoiy-siyosiy faoliyati O‘zbekiston tarixida katta ahamiyatga ega. Fitratning falsafiy qarashlari milliy uyg‘onish g‘oyalari bilan bog‘liq bo‘lib, u zamonaviy islohotlar, madaniy yuksalish va milliy o‘zlikni anglash masalalariga qaratilgan.

Fitratning falsafiy qarashlari diniy, ijtimoiy va milliy masalalarga bog‘liq edi. U o‘zining asarlarida milliy o‘zlikni anglash va yangilanish g‘oyalarini ilgari surgan. Fitratning asosiy falsafiy yondashuvi inson erki, aql-idrok va millatni yangilash masalalarini

hal etishga qaratilgan. U ta'lim, diniy islohotlar va milliy o'zlikni qayta anglash masalalarida ilg'or g'oyalarni rivojlantirgan.

Fitratning falsafiy qarashlari o'z davrining milliy uyg'onish jarayonlari bilan chambarchas bog'liq edi. U millatning taraqqiyoti uchun bilim, ma'rifat va islohotlarni zaruriy deb hisoblar edi. "Chin Sevish", "Munozara" va boshqa asarlarida Fitrat milliy til, madaniyat va ma'rifatni rivojlantirish masalalariga katta e'tibor bergan. Uning asarlarida xalqni hurmat qilish, milliy madaniyatni asrab-avaylash va o'zligini anglash borasidagi g'oyalari o'z aksini topgan.

Fitratning diniy qarashlari ham o'z davrining muhim jihatlaridan biridir. U islom dinini modernizatsiya qilish, diniy bilimlarni rivojlantirish va zamon talablariga moslashtirish masalalarida ilg'or g'oyalarni ilgari surgan. Fitratning fikricha, islom dini insonni taraqqiyotga chorlovchi asosiy manbalardan biri bo'lib, uni to'g'ri tushunish va zamonaviy hayotga moslashtirish kerak. Fitrat diniy radikalizmga qarshi chiqib, islohotlar orqali jamiyatni yangilashga intilgan.

Fitratning falsafiy qarashlarida erkinlik va adolat muhim o'rin egallaydi. U o'zining ijtimoiy-siyosiy qarashlarida inson huquqlari, erkinlik va adolat masalalarini ilgari surdi. U jamiyatdagi adolatsizliklar, zo'ravonlik va qoloqlikni tanqid qilgan va bu muammolarni hal qilish uchun bilim va ma'rifatga e'tibor qaratish zarurligini ta'kidlagan. Fitrat uchun erkinlik faqat shaxsiy huquqlarni himoya qilish emas, balki millat erkinligi va xalq farovonligi masalasi ham edi.

Abdurauf Fitrat ta'lim va madaniyatni jamiyatni rivojlantirish va taraqqiyotga olib keluvchi asosiy omillar deb hisoblagan. Uning ta'lim masalalari bo'yicha asarlari va faoliyati milliy ma'rifatni yuksaltirishga qaratilgan bo'lib, u yosh avlodni tarbiyalashda o'z milliy qadriyatlarini anglash va rivojlantirishni muhim deb bilgan. Fitratning maqsadi jamiyatda bilim, fan va madaniyatni rivojlantirish orqali kelajak avlodni zamonaviy taraqqiyotga moslashtirish edi.

Metodologiya. Ushbu maqolada Abdurauf Fitratning falsafiy qarashlarini tahlil qilish uchun ilmiy-tahliliy uslubdan foydalanilgan. Tadqiqot Fitratning asarlari, zamonaviy tadqiqotchilarning ishlari va tarixiy manbalarga asoslangan. Fitratning adabiy va ilmiy merosini chuqur o'rganish maqsadida imrad usuli qo'llanilgan bo'lib, bu usul kirish, metodologiya, natijalar va muhokamadan iborat aniq va tizimli yondashuvni ta'minlaydi.

Fitratning falsafiy g'oyalari va ularning shakllanishiga ta'sir etgan tarixiy-iqtisodiy sharoitlar o'rganilib, asosiy e'tibor uning milliy uyg'onish, ma'rifatparvarlik, axloqiy tamoyillar va diniy qarashlariga qaratilgan. Ushbu yo'nalishlar bo'yicha Fitratning qarashlari tanqidiy tahlil qilinib, zamonaviy jamiyat uchun ahamiyati hamda ularning hozirgi kundagi dolzarbligi aniqlanadi.

Shuningdek, maqolada Fitratning asarlari va zamonaviy manbalar taqqoslanib, ilmiy fikrlarning izchil va to‘g‘ri aks ettirilishini ta’minlash maqsadida kompleks yondashuvdan foydalanilgan.

Ushbu maqola Abdurauf Fitratning falsafiy qarashlarini tahlil qilish uchun bir necha bosqichli ilmiy-tahliliy yondashuvni qo‘llaydi. Birinchidan, Fitratning o‘z davrida yozgan asarlari, maqolalari, shuningdek, uning ilmiy va ijtimoiy-siyosiy faoliyatiga oid manbalar chuqur o‘rganiladi. Fitratning yozuvlaridagi asosiy falsafiy mavzularni ajratib olish uchun kontent-tahlil usulidan foydalaniladi. Bu usul Fitratning milliy uyg‘onish, ma’rifatparvarlik, din va axloq haqidagi fikrlarini tizimli ravishda tahlil qilish imkonini beradi.

Ikkinchidan, zamonaviy tadqiqotlar va Fitrat haqidagi tarixiy manbalar tahlil qilinib, ularning o‘zaro uyg‘unligi hamda tadqiqot maqsadiga mosligi baholanadi. Fitratning g‘oyalari va o‘z davrining ijtimoiy-siyosiy konteksti o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganish uchun tarixiy-tahliliy uslubdan foydalaniladi. Fitratning asarlaridagi ma’rifatparvarlik va milliy uyg‘onish motivlari o‘sha davrning ijtimoiy sharoitlariga muvofiq tarzda o‘rganiladi.

Uchinchidan, ilmiy adabiyotlarni qo‘llash orqali Fitratning falsafiy qarashlarining zamonaviy dolzarbligi va amaliy ahamiyati aniqlanadi. Bu jarayonda Fitratning qarashlari hozirgi kun bilan bog‘lanib, milliy madaniyat, axloq va ma’rifatni rivojlantirish masalalari bo‘yicha zamonaviy nazariyalar bilan solishtiriladi.

Tadqiqot jarayonida Fitratning falsafiy merosini o‘rganish uchun sifatli tahlil va kontent-tahlil birgalikda qo‘llaniladi, bu esa natijalarning kengroq tahlil qilinishini ta’minlaydi. Shu tariqa, Fitratning falsafiy qarashlari milliy uyg‘onish, ta’lim, axloqiy tamoyillar va dinning jamiyatdagi o‘rni bo‘yicha tadqiq qilinib, uning asarlari bugungi kun uchun qanday ahamiyat kasb etishini ochib beradi.

Natijalar: Tadqiqot davomida Abdurauf Fitratning falsafiy qarashlari bir nechta asosiy yo‘nalishlarda o‘rganildi va ularning milliy uyg‘onish hamda ijtimoiy islohotlarga bo‘lgan ta’siri aniqlandi. Fitratning falsafiy g‘oyalari quyidagi asosiy natijalarni berdi:

Fitratning asarlarida ma’rifat va ta’lim jamiyatni rivojlantirishda asosiy vosita sifatida ko‘rsatilgan. U ilm-ma’rifat orqali insonning shaxsiy va ijtimoiy hayotini yaxshilash, milliy o‘zlikni anglash va mustaqillikka erishishni targ‘ib qilgan. Fitrat ma’rifatparvarlikni zamonaviy islohotlarning kaliti deb bilgan va xalqni bilim olishga, savodxonlikni oshirishga chaqirgan.

Fitrat insonning axloqiy tarbiyasi va shaxsiy javobgarligiga katta e’tibor qaratgan. Uning qarashlarida axloq jamiyatning asosiy poydevori sifatida ko‘riladi. U adolat, halollik, hurmat va o‘zaro yordam kabi qadriyatlarni axloqiy tamoyillar sifatida ilgari surgan. Fitratning fikricha, axloqsiz jamiyat taraqqiy eta olmaydi, shuning uchun axloqiy tarbiya va ma’naviyatni rivojlantirish juda muhimdir.

Fitrat Islom dinini zamonaviy hayotga moslashtirish tarafdori bo‘lgan. U dinda ijtimoiy hayotning barqarorligi va ma’naviy kuchini ko‘rgan. Fitratning qarashlarida dinning milliy uyg‘onishdagi o‘rni alohida ajratilgan bo‘lib, u diniy e’tiqodni modernizatsiya qilish va uni ma’rifat bilan uyg‘unlashtirishni targ‘ib qilgan. Din va dunyoviy ilmlarni bir-birini to‘ldiruvchi omillar sifatida ko‘rgan.

Fitrat o‘z falsafasida millatning mustaqilligi va milliy uyg‘onishni asosiy maqsad qilib qo‘ygan. U xalqning o‘z tarixini, madaniyatini va tilini anglashga chaqirgan. Fitratning g‘oyalari mustamlakachilikka qarshi kurashda muhim o‘rin tutgan va milliy o‘zlikni tiklashga qaratilgan edi. U milliy g‘urur va o‘zlikni anglash orqali mustaqillikka erishish mumkinligiga ishonar edi.

Fitratning falsafiy qarashlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan. Uning ma’rifatparvarlik, axloqiy tamoyillar va milliy o‘zlikni anglash haqidagi g‘oyalari zamonaviy jamiyatning rivojlanishida ham muhim o‘rin tutmoqda. Ta’lim va ma’naviyatni rivojlantirish masalalari Fitrat ilgari surgan tamoyillarga muvofiq hali ham dolzarbdir.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, Abdurauf Fitratning falsafiy merosi milliy uyg‘onish va jamiyatning ijtimoiy islohotlariga katta ta’sir ko‘rsatgan va bu g‘oyalar bugungi kunda ham ahamiyatini saqlab qolgan. Uning ma’rifatparvarlik va milliy o‘zlikka oid qarashlari O‘zbekistonning milliy taraqqiyot strategiyasiga muhim hissa qo‘shgan.

Xulosa

Abdurauf Fitratning falsafiy qarashlari milliy uyg‘onish, ma’rifatparvarlik, axloq va dinning jamiyatdagi o‘rni kabi masalalarni qamrab oladi. U ma’rifat orqali millatni rivojlantirish va mustaqillikka erishish zarurligini ta’kidlagan, bu esa Fitratning falsafiy merosida markaziy o‘rin egallaydi. Fitratning axloqiy tamoyillarni rivojlantirish va milliy madaniyatni saqlashga qaratilgan fikrlari zamonaviy jamiyatda ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib qolmoqda.

Fitratning falsafasida ta’lim va axloqiy tarbiya jamiyatni barqaror rivojlantirishning eng samarali vositalari sifatida qaraladi. U Islom dinini ma’rifatparvarlik va modernizatsiya bilan uyg‘unlashtirish g‘oyasini ilgari surib, diniy qadriyatlarning ijtimoiy hayotdagi o‘rnini chuqur anglatgan. Milliy uyg‘onish va milliy o‘zlikni anglash Fitratning asosiy falsafiy maqsadlari bo‘lgan.

Xulosa qilib aytganda, Fitratning falsafiy merosi millat uchun buyuk ma’naviy va intellektual zamin yaratdi. Uning qarashlari mustamlakachilikka qarshi milliy harakatlarga turtki bo‘lib, o‘zbek xalqining milliy ongini shakllantirishda muhim rol o‘ynagan. Hozirgi davrda Fitratning g‘oyalari ma’naviy yangilanish, axloqiy tarbiya va milliy taraqqiyot yo‘lida dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu sababli, uning merosi zamonaviy O‘zbekiston jamiyatining ma’naviy rivojlanishi uchun ham katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurauf Fitrat. (1975). Tanlangan asarlar. Toshkent: Yoshlar nashriyoti.
2. Sharipov, S. (2000). Abdurauf Fitrat va uning falsafiy g‘oyalari. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi.
3. Tashkent, I. (2014). Abdurauf Fitratning ma’rifatparvarlik g‘oyalari. Turkiston: O‘zbekiston tarixiy merosi.
4. Karimov, I. (1998). O‘zbekiston: Yuksalish va taraqqiyot yo‘lida. Toshkent: O‘zbekiston milliy nashriyoti.
5. Nizamov, N. (2005). Fitrat va zamon. O‘zbekiston tarixi va madaniyati masalalari.
6. Fitrat, A. (2009). Ona tili va millat (tahrirlangan nashr). Toshkent: O‘zbekiston davlat nashriyoti.
7. Mirzoeva, M. (2012). Abdurauf Fitratning axloqiy qarashlari: tahlil va natijalar. O‘zbekiston ma’rifati.
8. Gulomova, Z. (2017). Fitrat va uning ta’lim g‘oyalari. Talim va taraqqiyot.
9. Ismailov, M. (2016). Abdurauf Fitrat va jamiyat: o‘rganish va tahlil. Ijtimoiy fanlar.
10. Akramov, A. (2019). Milliy uyg‘onish va Fitratning o‘rni. O‘zbekiston ilmiy tadqiqotlari.